

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

מעשר שני
ממון גבוה
- רסה -

נמסר בשבת פרשת בחקותי ה'תשע"ב

עיצוב גרפי ועימוד: תמנתי עיצוב גרפי

ברכת מזל טוב נאמנה שלוחה בזה לחשובי לומדי ומחזיקי
השיעור הרבנים:ר' **יחזאל גולדפילד** שליט"א לרגל נישואי בנו נ"י
ולר' **אהרן פולמן** שליט"א לרגל אירוסיו בנו נ"י
ולר' **יצחק גלצר** שליט"א לרגל אירוסיו בתו תחי'
יה"ר שירו רב נחת מכל יוצאי חלציהם

אורי פליצור

בשבת הקרובה לא יתקיים שיעור. השיעור יתקיים בחג השבועות בשעה 5:45 אחה"צ בבית
הכנסת המרכזי ויהיה בעניין:**ברכת התורה**

בשעה 7:15 תפילת מנחה ולאחריה ידרוש באגדה ובענייני החג

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

מעשר שני ממון גבוה

[מעשר שני, ממון גבוה או ממון בעלים]

בספר יראים דאף למ"ד גזילו מותר אינו נעשה שלו. והקשה האבנ"מ הלא יוצאים באתרוג של מעשר שני אע"ג דממון גבוה, משום דסגי בהתר אכילה להחשב 'לכם', ואם כן הוא הדין הכא כיון דמותר לאכלו סגי בזה, הגם שלא נעשה שלו לכל דבר.

אך כבר ביאר הגרא"ז (אבן האזל נזקי ממון ח,א) דבהתר אכילה לבד אינו נעשה 'לכם' רק צריך שיהא לו בעלות לענין אכילה, הלכך הגם שאתרוג של מעשר שני יוצאים בו משום שיש לו בו זכות אכילה, בגזל נכרי אין יוצאים דסוף סוף אינו שלו כלל.

וביאור הדבר עפ"י מה שייסד הגרשש"ק (בשערי ישר ה) בתירוץ קושית מהר"י באסן מדוע כל ספק ממון לא דיינינן ליה לחומרא משום ספק איסור גזל - שאיסור גזל עניינו שלא להפר את חוקי תורת המשפטים, ותחילה צריך לדון על דין הממון מצד תורת המשפט העומדת בפני עצמה, שמערכת המשפטים אינה ענין ל'מצוות' ו'עבירות' אלא עניינה קביעת המציאות של הבעלות וחיובי הממון, האם הממון שייך לפלוני או לפלוני; האם חל חיוב ממון על פלוני אם לאו, והרי זו קביעה מציאותית ואין עניינה מצוה או עבירה. ורק לאחר שנקבע דין הממון או החיוב מצד תורת המשפט, מסתעף ובא איסור גזל שעניינו אזהרה במערכת המצוות שלא להפר את תורת המשפטים. ועל כן אם מצד תורת המשפט דיינינן ספק ממון בהמוציא מחברו עליו הראיה, אין מקום לדונו בדין ספק גזל, כי אזהרת הגזל באהכלפי קביעת הדין המשפטי. וביאר הגרשש"ק שהיא סברת היראים שאפילו למאן דאמר גזל עכו"ם מותר, זה אמור רק לענין מערכת מצוות ועבירות שבתורה, שאין בזה איסור גזל [ואנן קיימא לן לאיסור מדאורייתא], אבל עיקר תורת המשפט העוסקת בקביעת המציאות, מי הוא בעליו של ממון זה - סובר היראים שאין בזה שינוי בין ממון של יהודי לשל גוי, גם למ"ד גזלו מותר, ועל כן הממון נשאר בבעלות הגוי. ואם כן מובן היטב שאי אפשר לצאת באתרוג זה, כי אף על פי שיש בו התר אכילה, היינו משום שכשם שאין אנו מוזהרים מלגזלו אין מוזהרים מלאכלו, אבל בעצם הוא ממון של הגוי לכל דבר וענין ולא קרינן ביה 'לכם'. משא"כ אתרוג של מעשר שני, ההתר-אכילה הינו זכות ממון של הבעלים, וודאי^א אם יתפוס אדם את המעשר, יכול הבעלים להוציא ממנו בדיינים.

אלא שאם כן, צריכים אנו לבאר מדוע המקדש במעשר שני אינה מקודשת, ואם מכור - אינו מכור, והלא הוא 'בעלים' לענין זכות אכילה, ואותה זכות שוה ממון, ומה טעם אינו יכול למכרה לאחר, כשם שחשובה זכות זו שייחשב 'לכם' לענין אתרוג חלה ומצה.

א 'וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא, קדש לה'. בפרק שני דקדושין (נב): נחלקו תנאים על המקדש אשה במעשר שני, אם מקודשת אם לאו. רבי מאיר אומר אינה מקודשת. ופירשו בגמרא (נג). טעמו משום שנאמר במעשר 'לה' הוא, קדש לה" - לה' הוא ולא לקדש בו אשה, שסובר מעשר שני ממון גבוה הוא (שם כד. וב"ק סט. ועוד), ורבי יהודה סובר ממון הדיוט הוא (שם). ולהלן יבואר כיצד מפרש הוא 'קדש' דכתיב ביה). ופסק הרמב"ם (אישות ה, ד; מעשר שני ג, יז ועוד) שהמעשר ממון גבוה הוא הלכך אין מקדשין בו את האשה ואין מוכרין אותו וכו', שכן פסקו בגמרא (קדושין נד): הלכה הואיל וסתם לן תנא כוותיה.

ובגמרא פסחים (לז-לח) אמר רב אסי, עיסה של מעשר שני לדברי רבי מאיר פטורה מן החלה ולדברי חכמים חייבת. מצה של מעשר שני לדברי רבי מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ולדברי חכמים יוצא. וכן אתרוג של מעשר שני לדברי ר"מ אין יוצא בו ידי חובתו ביום טוב (- יו"ט ראשון דבעינן 'לכם') ולדברי חכמים יוצא בו. ופירשו בגמרא דכל הנך בעינן שיהא שלו, 'לכם', 'עריסותיכם', ומצה הושוותה לחלה לענין זה בגזרה שוה 'לחם' - 'לחם'.

והנה הרמב"ם פסק שעיסת מעשר שני בירושלם חייבת בחלה (בכורים ו, ד) ויוצאים בו בירושלם ידי חובת מצה ואתרוג (חמץ ומצה ו, ח; לולב ח, ב). וכבר עמד על כך הר"י קורקוס (מובא בכס"מ בכורים שם), ופירש שהרמב"ם פסק כרבי חייא בר אבין (בסוכה לה) דפליג על רב אסי וסובר שאפילו לרבי מאיר יוצאים באתרוג משום שיש לו התר אכילה בירושלם, וקרינן ביה 'לכם'.

ובזה ביאר מהריט"א (ריש הל' חלה) את דברי הרמב"ם (בכורות ז, ט) שבהמה הניקחת במעות מעשר שני בירושלם חייבת בבכורה, הגם שפסק מעשר ממון גבוה - שהרי נקט כרבי חייא בר אבין דלא בעינן דין ממון אלא סגי בהתר אכילה להחשב 'לכם', וה"נ חשיב 'מקנך'.

[אתרוג של מע"ש ושל גזל הגוי; הצרכת 'התר אכילה' באתרוג]

ב והנה בספר אבני מלואים (כח סק"ג) השיג על מה שכתב המגן-אברהם (תרלז) שאין יוצאים באתרוג הגזול מנכרי אפילו למ"ד גזילו מותר דמ"מ לא קרינן ביה 'לכם', כמו שכתב

^א לפי"ז הא דבהמת שביעית פטורה מבכורה (יב): משום לאכלה ולא לשריפה, נראה לכאורה דאין טעם משום שאינה שלו לענין שריפה, ומטעם בהמת הפקר מוטו עלה (ע' בשיעור נט) - דהא מבואר כאן דסגי בהתר אכילה להחשיבו 'מקנך' [ואף דאיכא דם וחלב שאינם נאכלים]. אלא משום שאין הבכור מתקדש כשא"א לקיים בו הקטרה, או מטעם אחר. ואנן הרמב"ם לפי שיטתו במעשר שני נתן טעם אחר, משום לאכלה ולא לסחורה. [ויש להוסיף דרב חסדא דקאמר בגמרא משום 'לא לשריפה' אדיל לשיטתו בסנהדרין קיב: דס"ל דמעשר שני אינו בכלל 'שללה', אבל הרמב"ם שפסק שם דלא כרב חסדא הוצרך לטעם אחר].

^ב ע"ע בהרחבה בשיעור לט אותיות ג ד.

^ג וכן נקט בהנחה פשוטה בבית הלוי ח"א כו,ח.

מקומות לא, ואילו לענין תשלומי קרן בגובה והקדשת מעשר לבדק הבית משמע מסתימת הרמב"ם שהרי הוא כשלו בכל מקום. ומאידך לענין קידושין ומכירה משמע שאפילו בירושלם אינו נידון כשלו. ועוד זאת העיר הלח"מ (עכו"ם ד, טו) על מה שכתב הרמב"ם שפירות מעשר שני של עיר הנדחת - יגנוזו. ומשמע אף חוץ לירושלם, דהא ירושלם לא נעשית עיר הנדחת [ובגמרא העמידו במעשר של עיה"נ שנכנס לירושלם ונפלו מחיצות, אבל הרמב"ם סתם]. הרי גם כאן משמע שנקט שהמעשר שייך להדיוט אף בגבולין וקרינן ביה 'שללה' ולא שלל שמים.

[יסוד הגר"ח והגרש"ק בגדר 'ממון גבוה' במע"ש, וראיותיהם]

ד) אך באור שיטת הרמב"ם הוא כמו שכתבו רבותינו הגר"ח (מובא בתורת זרעים מעשר שני ד, ח, ובחדושי הגרי"ז זכחים ו) והגרש"ק (שערי ישר ו, טו) בגדר מעשר שני ממון גבוה; לא שהוא שייך לרשות גבוה, שאין רשות גבוה של 'מעשר', אלא לעולם המעשר שייך לבעליו בעצם ורק מחמת דיני קדושה החלים על המעשר, האוסרים להשתמש בו לשאר שימושים מלבד אכילה וכד', מוגבלת בעלותו של האדם בפירות, וכלפי אותן פעולות האסורות, מופקעת בעלותו של האדם ועל כן נחשב המעשר כמו ממון גבוה, ואולם כלפי אותם זכויות ושימושים המותרים, האדם הוא הבעלים על הפירות.

ודקדק כן הגר"ח מלשון הרמב"ם בהלכות אישות (ה, ד): 'קידשה במעשר שני בין בשוגג בין במזיד אינה מקודשת לפי שאין לו לעשות בו שאר חפציו עד שיתחלל שנאמר במעשר לה' הוא' [ומקורו בלשון הגמרא הנ"ל: לה' הוא ולא לקדש בו אשה]. ולמה האריך בנתינת הטעם ולא נימק בפשטות מפני שאינו ממונו - אך בעצם ממונו הוא ורק כתוצאה מכך שנאסר בשאר חפצים, מופקעת בעלותו מעשייתם, והואיל ובכלל ההגבלות הוא שלא לקדש בהם, ממילא אין לו בעלות לענין קידושין. וזהו שכתב הרמב"ם את שורש הטעם, שמחמת האיסור אינו שלו לקדש בו.

והגרש"ק (שם) העמיד יסוד זה על קושיא אחרת, דבגמרא ב"מ (ג) מבואר שמעשר שני בטל ברוב כשאר איסורים. והקשה הלא ממונא לא בטיל כדאמרינן בביצה (לח), והרי ממון הקדש שנתערב ברוב חולין נראה דקנין ההקדש לא פקע ע"י התערובת, כשם שאין ממונו של ראובן בטל כשנתערב בממון שמעון, ומאי שנא מעשר שהוא ממון גבוה. ועל כך תירץ שהואיל והפקעת הבעלות במעשר משתלשלת ובאה מהאיסורים והמגבלות שחלים עליו, והלא על ידי דין ביטול האמור בכל התורה פוקעים האיסורים, אם כן ממילא אין כאן ממון גבוה שהרי בעצם הפירות שייכים לאדם ואינם של רשות אחרת, ורק מחמת האיסורים מופקע ממונו, וכיון שהאיסור בטל ברוב ממילא הוא ממונו לכל דבר, על כן אין כאן נידון 'ממונא לא בטיל'.

וכן ביאר עפ"י הגר"ש רוזנבסקי (בקדושין ג) את דברי הירושלמי, דלמ"ד מתנה אינה כמכר רשאי ליתן מע"ש

[הבחנת הגרא"ו בדין בעלות במעשר שני, בין בעלות על הגוף לבעלות על שוויות]

ג) בקובץ שעורים (פסחים ו אות יח) כתב לבאר בגדר זה: הבעלות על המעשר נחלקת בין ה'שוויות' של החפץ ל'גוף' החפץ. דלמאן דאמר מעשר ממון גבוה הוא, שוויות המעשר אינו של הדיוט, כלומר אין לו בעלות על דמי הפירות, ולכך אין יכול למכרם ולקבל דמיהם, ואך גוף הפירות שייך לו שעל כן רשאי לאכלם. על כן לענין אתרוג וחלה וכד' סגי בבעלות על גוף הדבר להחשב 'לכם', מה שאין כן לענין מכירה וקידושין כיון שאין החפץ שלו לענין דמים, אין שייך למכרו.

[הקושיות]

ואמנם עיקר היסוד לאפשרות חילוק הבעלות בין הגוף לדמים, מבואר בתוס' בגטין (סו רע"א), שיכול אדם למכור יין לדמיו' כלומר גוף היין נשאר שלו אלא שאם בא למכרו לעשות בו דמים, דמיו קנויים לאחר, ואין זה כמוכר דבר שלא בא לעולם כי ניתן להפריד בין גוף החפץ לשוויותו והריהו מוכר את 'שוויות החפץ' שהיא דבר שבעולם. ואולם לענין מעשר שני נראה שאין הבחנה זו מועילה, כפי שכבר העיר הגרא"ו לנפשיה מדברי הרמב"ם (מעש"ש ג, כה) שיכול אדם להקדיש מעשר שני לבדק הבית. והרי אם הדמים אינם שלו היאך יכול להקדישו לבדק הבית, וכמו לענין קידושין ומכירה, דהא הקדשה לבדה"ב חשיבא כ'מכירה לגבוה' (ע' ב"ק ע"ט). ואף אם ירצה המתקעקש לומר דחלות הקדש שאני וסגי בבעלות על הגוף ללא דמים [הגם שלאמיתו של דבר אין נראה כן], אכתי קשיא טובא מדברי הרמב"ם (שם כד) שהגונב מעשר שני פטור מן הכפל, ומשמע [כפי שדייק הרדב"ז] דבתשלומי קרן חייב - הרי שאף לענין דמים הוא שלי". ואם כן עדיין צריכים אנו לבאר ענין 'ממון גבוה' במעשר, שמצד אחד הוא נחשב 'לכם' לענין אתרוג ודומיו, והיינו משום בעלות על זכות אכילה, וכן לענין יכולת הקדשה ולענין תשלומי קרן בגובה, ומצד שני לענין קידושין ומכירה דיינינן לו כממון שאינו שלו.

עוד צריך לבאר, מדוע לענין אתרוג וחלה ומצה ובכורה נקט הרמב"ם דדיינינן ליה כשלו רק בירושלם ומשמע שבשאר

ד יש לשאול מאי קשיא ליה הלא י"ל בפשיטות כשם שיכול להקדיש קרבן לבדק הבית הקדש עילוי (וכדלהלן) הגם שהמוכר עולתו לא עשה כלום, הכי נימא גבי מעשר. ויתכן שהניח הגרא"ו מסברא מדוייק איפכא, דדוקא מכפל פטור אבל קרן חייב, וה"ה לתשלומי נזיקין].
ואולם לפי הירושלמי שקלים המובא בסוף הוברים י"ל דה"ה למעשר, וא"כ יש לחלק בין הקדש למכירה. ושמואל סבר דדוקא קרבן שאינו ברשות אחרת אלא עדיין 'תורא דראובן' (וכדברי הגר"ח) יכול להקדיש, משא"כ מעשר שני תפס שהוא 'ממון גבוה' כפשוטו כלומר ברשות אחרת.

ה [ונראה לפ"ז שהמזיק מעשר שני חייב בתשלומין גם אם ממון גבוה הוא. וכן הניח הגרש"ו (ב"ק יב): כהנחה פשוטה. ובהגהה שם הקשו העורכים מדברי הרמב"ם שפטור כפל, אל להרדב"ז הלא מדוייק איפכא, דדוקא מכפל פטור אבל קרן חייב, וה"ה לתשלומי נזיקין].
ובדעת הגרא"ו י"ל כפי שצדד רבו הגרש"ק בתחילה (ו, טו) ד"ה והרמב"ם) דדוקא כשהם בעין חייב להתחייב המעשר למצבו הקודם, כלומר הגוף מחויר לאדם והשוויות לגבוה (וע"ב בהערה להלן לענין גונב הקדש).

ועוד י"ל באופן יותר פשוט (וכ"מ בבית הלוי ח"א כו, ח) דנתי דאין המעשר שלו, אבל התורה זיכתה לבעלים את זכות האכילה, ועל כן חייב הגנב לשלם לו כמה שהפירות שוים לו לאכילה. ואף שזכות זו אין בידו ליתנה לאחר ולא לקדש בה, מ"מ היא שוה לו ממון ועל כן הגנב חייב לשלמה. [בבית"ל שם יצא לחדש לפי"ז שאעפ"י שאין מתנתו מתנה, הנותן איבד את זכות האכילה שהיתה לו ואינו יכול להוציא המעשר מהמקבל בעל כרחו, ואם לא בפקדות - אין מוסיף חומש. ובאבי עזרי (תרומות ד, ז) תמה טובא על סברא זו, שיצאה הזכות ממנו אעפ"י שלא ניתנה למקבל. אך בעיקר הדבר י"ל כהבית"ל שיש כאן זכות ממון של אכילה].

במתנה [ואין בזה זלזול כמכירה], ועוד מבואר שם (פ"ד ה"ב) שמתנתו מתנה. וקשה, נהי דרשאי ליתן אך מדוע חלה המתנה והלא ממון גבוה הוא ואינו שלו ליתנו לאחרים - אך לפי האמור ניחא, כי הגבלת הבעלות היא תוצאה מזיני הקדושה, והואיל ומצד דיני המעשר רשאי ליתנו במתנה לדעה זו [ואנן לא קיי"ל הכי], הרי ממילא הוא בעלים גם על דבר זה, וכשם שהוא בעלים על אכילת המעשר וכד'.

[קיום דברים בדעת הרמב"ם]

וייש להביא לכך כמה ראיות נוספות בשיטת הרמב"ם: ראשית, יש לשמוע כן מסידור דבריו בפ"ג ממעשר, שמפרט (מהלכה י) למה ניתן מעשר שני ואלו הם השימושים המותרים, אוכל דבר שדרכו להאכל ושותה דבר שדרכו לשתות וסך דבר שדרכו לסוך, ומפרט והולך למה אינו ניתן, ומה נחשב שינוי מיעודו, וממשיך (בה"ז) מעשר שני ממון גבוה הוא שנאמר לה' הוא, לפיכך אינו נקנה במתנה.. ואין מקדשין בו את האשה ואין מוכרין אותו.. (ובה"ט) מע"ש אין שוקלין כנגדו.. כו'. מכך שהכליל עשיית משקלות בו עם זה שאין מוכרין ומקדשין בו, משמע שכל אלו עניינם אחד, שיסודם משום האיסור לעשות בהם שימושים אחרים מלבד אכילה וסיכה וכו'. אבל אילו מניעת המכירה והקדושים הם מצד חסרון בעלות, מאי שייטא להכלילם עם שאר שימושים אסורים שאין מניעתם מצד חסרון בעלות כלל אלא משום בזיון.

עוד יש להביא ראיה גדולה, ממה שכתב הרמב"ם (ג"ז) שאעפ"י שאין המעשר נקנה במתנה, אם נתן לו הטבל - מתנתו מתנה. וכבר הקשה הכסף-משנה מפשט הסוגיא בקדושין (נד): שנראה שתלו זאת בנידון מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין אם לאו, והלא בכל מקום פסק הרמב"ם כמי שהורמו [וכגון ישראל שירש טבלים מאבי אמו כהן, מפריש התרומה לעצמו, שרואים המתנות כאילו הורמו ביד המוריש והרי הן ממונו], וא"כ בדין היה שהפירות הטבולים למעשר שני יהא בהם דין ממון גבוה לחלק המעשר שבתוכם שהרי דיינין להו כמי שהורמו. ופירש הר"י קורקוס (מובא בכס"מ שם) - וכיוון בזה לתור"י הזקן בקדושין שם [והוא פירוש ר"א מן ההר, המפרש דברי הרמב"ם בדוכתי טובא] שכתב כן להדיא בפירוש דברי הרמב"ם - שכוונת הגמרא היא שבמעשר שני לכולי עלמא מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין. וצריך באור בטעמא דמלתא, מה נשתנה מעשר שני להיות יוצא דופן בזה מכל שאר תרומות ומעשרות -

אך לפי האמור הרי מובן היטב, כי התרומה היא ממון כהן בעצם, וכן מעשר ראשון ממון הלויים ומעשר עני ממון עניים, ועל כן גם כשלא הורמו איכא למ"ד שזכות הממון שבהם שייכת לכהן וללוי, משא"כ מעשר-שני הרי בעצם הוא ממון בעלים ורק מפני חלות דיניו מופקעת בעלותו ממנו, על כן כל עוד לא הורמו המתנות אין כל הגבלה בבעלותו, וממונו הגמור הוא לכל דבר, הלכך מתנתו מתנה.

(ה) ענין נוסף בדברי הרמב"ם מתבאר לפי זה: דהנה קיי"ל כרבי יוחנן (בב"מ מז) דמעוה קונוה מן התורה, אבל מדרבנן לא קנה עד שימשוך. ואם נשתנה מחיר החפץ בין מתן מעות למשיכה, יכול מן הדין לחזור [אלא דקאי ב'מי שפרע']. ואולם בפודה מן ההקדש, כתב הרמב"ם (ערכין ז, יב - עפ"י גמרא קדושין טט) שאם נתן כסף ובא לחזור - אינו חוזר, משום שבהקדש כסף קונה כדכתיב ונתן הכסף וקם לו. ואולם מבואר בדברי הרמב"ם (מכירה ט, א) שכשההקדש קונה חפץ בכסף, ונתן הגזבר כסף ולא משך - אם בא לחזור חוזר. וכבר הקשו מאי שנא הקדש המקבל כסף או נתן כסף. וביאור הדבר נראה (ע' משנה למלך שם ואבן האזל) שלקייחה מן ההקדש זהו דין 'חילול' והרי הוא דין מיוחד להקדש מקרא דונתן הכסף, ואינו שייך לתורת 'קנין כסף' הכללי, על כן בזה לא תקנו חכמים שמעות אינן קונות. מה שאין כן הקדש הקונה חפץ, אין בזה פרשה מיוחדת אלא הוא קנין כסף האמור בכל מקום, על כן לא קנה עד שימשוך כדין ההדיוט. [יש להדגיש שזה אמור בשיטת הרמב"ם, אבל רש"י (בב"מ מז: וקדושין נו.) כתב שמקור קנין כסף הוא מקרא ד'ונתן הכסף'. ואולם שאר ראשונים כתבו טעמים אחרים לקנין כסף במטלטלין מדאורייתא].

וייש סמך לחילוק זה מסידור דברי הרמב"ם, שהדין הראשון הביא בהלכות ערכין, ואילו הדין השני בגזבר הקונה דבר, הביאו בהלכות מכירה - כי אכן אין זה מתורת חילול המיוחד בהקדשות אלא דין כללי הוא של קנין כסף שבכל מקום.

והנה לענין מעשר שני פסק הרמב"ם (מעש"ש ז, ט) שבין כשאדם מוכר פירותיו חוץ לירושלם עבור מעות, ובין כשלוקח בירושלם במעות-מעשר דבר מאכל, בשני האופנים הקובע לענין חלות הפדיון הוא מתן המעות ולא המשיכה. וצריך להבין מאי שנא מהקדש. ובאור הדבר (ע"ע בקיצור במשנת ר' אהרן גטין לד) על פי האמור, שהרי במעשר אין קנין והעברת רשויות כבהקדש, שהרי אין מושג של רשות 'מעשר', אלא נתחדש שהמעשר מתחלל דרך מקח, שיש חילול הנעשה ע"י האדם בינו לבין עצמו ויש חילול הנעשה דרך מקח בין אדם לחברו, על כן בין שמוכר פירות מעשר ומקבל מעות בין שקונה מאכל במעות מעשר, פעולתו אחת היא: חילול המעשר על ידי המקח, על כן לא תקנו בזה התקנה הכללית שבקנין כסף, כי זהו דין חילול המיוחד למעשר. ואכן במעשר - בניגוד להקדש - ישנם מקראות מיוחדים (בסדר ראה) על שני האופנים הללו של לקיחה בכסף: 'וכי ירבה ממך הדרך וגו' ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך וגו' ונתתה הכסף בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן וגו'. וזהו הטעם שבשני האופנים קנה בכסף, שהוא תורת חילול המיוחד למעשר שני [ומדוייק מאד שהביא הרמב"ם את שני האופנים בהלכות מעשר שני, ולא בהלכות מכירה כבהקדש], משא"כ בהקדש שהדין המיוחד המפורש בכתוב הוא רק בנתינת הכסף להקדש לפדות, אבל קניית חפצים מצד הקדש דין קנין כסף רגיל הוא שרשות ההקדש קונה מרשות הדיוט.

וכן ידוקדקו לפי"ז דברי הרמב"ם בהלכות ממרים (ז, ב) גבי בן סורר ומורה, שאם אכל מעשר שני בירושלם אינו נידון בדין

מופקעים הם מבעלותו'. מאידך, הגונב ממנו משלם קרן שהרי הוא בעלים גמורים על הפירות לענין זכות האכילה והשימושים המותרים. ומאותה סיבה יכול גם להקדישם לבדק הבית בכל מקום, שהרי הם שלו ממש לענין זכויות מסוימות. וכן נחשבים 'שללה' של עיר הנדחת, שהרי הם של בעליהם אף לרבי מאיר לענין אכילה מיהת.

ומה שלענין אתרוג וחלה וכו' נחשב 'לכם' רק בירושלים, היינו משום שלאותן הלכות לא סגי בבעלות של דין ממון אלא צריך בהם תנאי נוסף של התר אכילה, כמבואר בסוגיא בסוכה שם שלכך אתרוג של ערלה או תרומה טמאה אין יוצאים בו לדעה זו, בגלל חסרון התר אכילה. והיינו טעמא דר' חייא בר אבין [לא כפי שהיה נראה מתחילה שסבר שאין צריך שיהא ממונו, והואיל ואינו ממונו צריך עכ"פ התר אכילה, דאדרבה, התר אכילה לבדו לא מהני וכנ"ל לענין גזל הגוי, רק בעצם המעשר הוא שלו לענין שימושי המותרים, וסגי בזה להחשב 'שלו', אלא סובר ר"ח בר אבין דבעינן באותן מצוות התר אכילה בפועל להחשב 'לכם'], ולכן בעינן דוקא בירושלים. ורבי אסי סבר דמ'לכם' שמענו דבעינן דין ממון לכל דבר וענין, ולא רק לזכויות מסוימות, ולכן לר"מ שבעלותו מופקעת משאר ענינים, לא חשיב 'לכם' אף בירושלים".

[הקדשת מעשר שני לבדק הבית והתפסתו לשלמים]

ז עתה נבוא לבאר ענין הקדשת מעשר לבדק הבית או לקרבן. הנה הגרש"ר (בקדושין שם) הביא ראיה ליסוד הגר"ח והגרש"ק מהסוגיא דמנחות (פב.), דלרבי יוחנן המתפס מעות מעשר שני לשלמים קנה [כלומר שאם מייחד מעות מעשר שני בגבולין לקנות בהן שלמים - חלה קדושת שלמים על המעות]. וקשה הלא אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו וכיצד יכול להחיל עליהם קדושת שלמים - אלא מוכח שבעצם המעשר שלו ורק הקדושה מפקעת דיני הממון, והואיל ובכסף המעשר קונים שלמים בירושלים, סובר רבי יוחנן שכמו כן יכול להתפס המעות בקדושת שלמים אף בגבולין, שאין זה שינוי ביעוד המעשר, והואיל ורשאי לעשות כן שוב הוא בעלים על הדבר, כי הפקעת הבעלות אינה אלא כלפי שימושים האסורים לו כאמור.

מעתה, לכאורה נקשה איפכא: הלא ר' אסי ור' אלעזר שם פליגי וסברי שהמתפס שלמים לא קנה, וכן פסק הרמב"ם (מעשר שני ז, יט) - והלא מסתבר שאין זה שימוש החורג

יא וא"ת מה בין זה לשיעור דלעת הסבורים שאין פירות שביעית שלו לענין סחורה ואעפ"כ מקודשת (ע' בשיעור נט). ופירש הרב שליט"א לחלק דפירות שביעית נהי דאינו שלו לעשות סחורה ולהתעשר, אבל הלא הפירות עצמם שלו הם להעביר את זכות האכילה לאחר, ולכן אעפ"י שפעולת הקדושין נאסרה אבל הוא בעלים על הפירות לינתם לאשה הלכך מקודשת, משא"כ במעשר שני שאין לו בעלות כלל למכור ולהעביר זכות האכילה לאחרים. ומטעם זה אף דלר' אסי אין יוצא במצוה של מעשר שני, נראה שיוצאים במצוה של שביעית כיון שהיא שלו לענין העברת בעלות הגם שאינו שלו ל'סחורה' והתעשרות.

יא לכאורה מסתבר לפי"ז שאפילו לרב אסי דבעינן 'לכם' לכל מילי, חמץ של מעשר שני עובר עליו בכל יראה [ובקוב"ש בפסחים ו חקר בזה לפי סברתו לחלק בין גוף לשויות], ולא דמי לאיסוה"נ שאין לו זכות שימוש, משא"כ במעשר לנו"ע יש בו בעלות כלפי אכילה ושימושים המותרים, והרי אדם שיש לו חמץ לזכות אכילה בלבד מסתבר דחשיב 'לך', דלא גרע מחמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות, ולא שמענו להצריך בעלות גמורה אלא לענין אתרוג וחלה וכו'. [וכמו שפסק הרמב"ם דקרינן ביה 'שללה' גבי עיר הנדחת. והרי לענין גבולין לא מצינו חילוק בין ר' אסי לר"ח בר אבין, וא"כ משמע דאף לר' אסי חשיבא שללה. אך צ"ע מדוע תבואה של מעשר שני אינה בכלל 'זישה' לענין איסור בל תחסום (ע' ב"מ צ. ובתוס'). וצ"ל דלהרמב"ם המיעוט הוא שאינה דישה הראייה לשור כיון שאסור להאכיל לבהמתו. ע' שער המלך הל' חמץ ומצה ו, ח ושערי ישר ו, טז].

בן סורר ומורה מפני שהיא אכילת מצוה. והקשה המנחת-חינוך תיפוק ליה משום שלא אכל 'משל אביו' לפי מה דקיימא לן ממון גבוה הוא. וכתב בספר גור אריה יהודה (קונטרס תרומות ומעשרות יג) ליישב שהרמב"ם לשיטתו ניחא, שפסק כר' חייא בר אבין דחשיב מעשר שני 'לכם' בירושלים. אמנם לפי יסוד הגר"ח והגרש"ק מובן היטב שודאי נחשב כאוכל משל אביו שהרי זה שלו לענין אכילה ושאר שימושים.¹

[ירושה במע"ש]

ו הגרי"ז (בנזחים ו) פירש לפי יסוד הגר"ח, הא דתני בספרא (בחקותי, ומובא בגמרא שם) 'ואם גאל יגאל' לרבות את היורש שמוסיף חומש, דמשמע בפשטא דמלתא שיש ירושה למעשר שני, דלהרמב"ם היינו אף למ"ד ממון גבוה [וכן משמע מפשט דברי הרמב"ם מעש"ש ה, א"], והטעם הוא משום שהוא בעלים על המעשר, שהרי יש לו זכות אכילה ושאר שימושים, לכך יש בו תורת ירושה. ולזה הוצרכו לרבינו מקרא שהיורש מוסיף חומש - להשמיענו שאעפ"י שממון גבוה הוא, יש בו תורת ירושה וככל הנ"ל.

אמנם הראב"ד בפירושו לספרא הקשה אמאי צריך ריבוי. ותירץ בתירוץ אחד שמשמיענו הכתוב דממון הדיוט הוא כרבי יהודה [דסתם ספרא כוותיה] ויש בו ירושה. אי נמי לעולם אינו יורש ואעפ"כ דין מיוחד הוא שכשגואל מוסיף חומש. ומשמע לכאורה לשיטתו דלמ"ד ממון גבוה אינו של הבעלים אלא של גבוה הוא ממש, שלכך אין בו תורת ירושה. ועכ"פ בדעת הרמב"ם מוכח מכל המקומות דלעיל שבעצם הוא ממון בעלים ורק האיסורים החלים על המעשר הם המפקיעים הבעלות כלפי אותם שימושים האסורים.²

[ישוב הקושיות]

מעתה יתבארו היטב כל דברי הרמב"ם; קידושין ומכירה וכד', כיון שהן פעולות האסורות, הרי למאן דאמר ממון גבוה הוא הופקעו מבעלותו וואם קידש או מכר לא עשה כלום, ואף בירושלים שיש לו התר אכילה, אין התר לשאר שימושים ולכך

ז בב"מ צ. מבואר דלמ"ד מעש"ש ממון הדיוט, החוסם שור בדישת מעשר שני חייב ולמ"ד ממון גבוה פטור, וכן פסק הרמב"ם (שכירות יג, ד). ומשמע לכאורה שנחלקו בהגבלת שימושים, האם רשאי שהבמה תאכל. אך י"ל שהרמב"ם פירש שהוא מיעוט מיוחד בדין חסימה מדכתבי 'דישו', דלמ"ד ממון גבוה אינו כשלו לכל דבר הלכך ממועט מ'דישו'. לברר.

ח וצ"ע במה שהניח באבי עזרי (מעש"ש ה, א), כהנחה פשוטה מסבא שלמ"ד ממון גבוה אין היורש יורש את זכות אכילת הפירות [הגם שנתרבה שמוסיף חומש], דמשפט לשון הרמב"ם 'שנפל לו בירוש' משמע שהם שלו לאכילה. וגם מתי ירשתי שלא יירש זכות זו שזיכתה תורה את הבעלים לאכול הפירות.

ט וקשה, הרי הרמב"ם הביא דין זה בהל' ערכין (ה, ג), לענין יורש הפודה את ההקדש של מורישו שמוסיף חומש, ומקורו מהדרשה גבי מעשר שני כמוש"כ הכס"מ. והלא הקדש בדין הבית אינו ברשות המוריש וא"כ מהיכן שמענו שאף בזה היורש כבעלים. ובשלמא אם נפרש כתיורין שני דהראב"ד ניחא. ואמר הרב שליט"א שאמנם מצינו בספרא (בחקותי) דרשות מיוחדות לכך שהיורש מוסיף חומש בהקדש, דמעש"ש לבד ליכא למשמע לענין הקדש כאמור.

ויש להעיר על דברי הגרי"ז בדעת רש"י, מדברי רש"י בפירוש התורה (בחקותי) על הפסוק 'אך בכור.. לא יקדיש איש אתו' שפירש הטעם שאי אפשר להקדישו לשם קרבן אחר, לפי שאינו שלו. נראה מזה לכאורה שאין הטעם משום שאי אפשר לשנות מקדושה לקדושה אלא רק מפני חסרון בעלות].

וקודם שנשוב לבאר דין המעשר, יש לפרש שאעפ"י שקדשי מזבח ומעשר שני דומים הם בגדר דין ממון שלהם, אינם שווים זל"ז, כי במעשר שני זכות האכילה וכד' כדקיימא קיימא והרי האדם הוא הבעלים על זכות זו, לא כן קדשי מזבח, אעפ"י שיש בהם דין אכילה, אין זו בעלות של האוכל בקרבן אלא משלחן גבוה קאכלי ולא את שלהם אוכלים". ועל כן הגונב בהמת קרבן פטור מלשלם לבעלים שלא כגונב מעשר שני שאף למ"ד ממון גבוה חייב לשלם קרן כנ"ל. [ומה שכתב הרמב"ם (רפ"ב דגניבה) דהגונב בהמת קדשים פטור מן הכפל בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים, דמשמע שבקרבן חייב - נראה כמוש"כ הג"ר דוד קרלינר (בספרו יד דוד) דהדיוק שבקרבן חייב לא קאי אלא אקדשים קלים (וכדלהלן), אבל בקדשי קדשים פטור אף מקרבן. ומש"כ הרמב"ם (ג,ג) שחייב לשלם קרן בהקדש, לא קאי שם אקדשי מזבח אלא קדשי בדק הבית].

[דעת שאר ראשונים בגדר 'ממון גבוה' במעשר שני]

ויצויין שרש"י (בפרשת בחקותי) פירש גבי מעשר שני 'לה' הוא - קנאו ה' ומשלחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלם'. נראה שהוא מפרש 'ממון גבוה' כמשמעות הפשוטה, שהמעשר שייך לגבוה והבעלים אוכלים משלחן גבוה. ומתאים הדבר לדברי רש"י בכ"מ בש"ס¹⁷. וכן נראה מדברי הרשב"א בקדושין סז.¹⁸ [וכן נראה בפשוטו מדברי הראב"ד הנ"ל לענין ירושה]. אך כל דברינו והוכחותינו אמורים בשיטת הרמב"ם.

יג ע"ע בזה במנחת שלמה ב"ק יב:
יד ערש"י קדושין כד. דאכילתו משלחן גבוה הוא. ובב"ק סט. כתב רש"י "דכל היכא דאיתיה למעשר לאו דידיה הוא אלא דגבוה הוא, ולענין פדייה אוקמיה ברשותו דמחייב ליה חומשא' - פשטא דמלתא משמע דנקט ממון גבוה כפשוטו [ולהרמב"ם, כתב הגרש"ק לפרש דסברת 'אוקמיה ברשותו' לא קאי אלא לפי הסלקא-דעתין. ואולם במאידי נקט סברא זו לפי האמת]. וע"ע רש"י קדושין נד: דלר"מ כרם רבעי אין בו מתנת"ע משום דלא קרינן ביה 'כרמן' ונראה דאילו לשיטתו [ולהרמב"ם י"ל כיון דהוקש למעשר מופקע ממתנת"ע מצד עצם דינו שהבעלים יעלוהו ויאכלוהו בירושלם]. ובב"מ מו רע"א כתב רש"י ש'המעשר מקנה את המעות'. משמעות דבריו שהמעשר כרשות לעצמה.

וע"ג גם רש"י בסנהדרין קיב דפירש דבגבולין לכ"ע ממון גבוה הוא. ומשמע שבעצם אינו של הבעלים אלא שהתר אכילה משווי ליה בעלים ולכן חוץ לירושלם איכא למימר דממון גבוה הוא לכ"ע. אבל להרמב"ם נראה שאף מחוץ לירושלם הוא בעלים דהא יש לו זכות להעלותו ולאכלו בירושלם.
ותואם זה עם דברי רש"י בב"ק יג. גבי בכור שמפרש 'משלחן גבוה קובו' - מחיים, והיינו משום קדושת בכור העצמית ולא מצד היותו 'קרבן' - ע' בזה בסוף שיעור סו.
[וכ"מ בת"מ חכמי אנגליה פסחים ו: דלר' יהודה הוי כאותן שני דברים שאינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו - לבדוק בפנים].

טו וא"ת הדרא קושית הגרש"ק מדוע מעש"ש בטל ברוב והלא ממונא לא בטיל. ולכא"ו י"ל שאף לרש"י אין רשות 'מעשר' אלא הפקעת ממון הבעלים ע"י האיטורים, רק סובר שהפקעה מוחלטת, ואף לענין אכילה התר מיוחד לאכול משלחן גבוה הוא, ועל כן מהני ביטול דמאתו והופקעו האיטורים, שוב ממילא שלו הוא. ואמר הרב שליט"א שאמנם י"ל כן בדעת רש"י, אבל מדברי הרשב"א נראה שהוא ממון גבוה ממש, שנקט שהקדש למזבח אינו רשות אחרת לענין שינוי רשות [ומבואר כהג"ח] אבל במעשר שני נקט דחשיב שינוי רשות.

מיעוד המעשר שהרי בירושלם הוא עתיד לקנות במעות אלו שלמים, וא"כ מה טעם לא קנה. אמנם הרמב"ם נימק הדבר שלכך לא קנה, לפי שאין קדושת שלמים חלה על קדושת מעשר, ולא כתב משום שאינו ממונו להקדישו. ונראה שטעם זה מפורש בגמרא - והיא מקור דבריו - 'לא אלימא קדושת השלמים למיחל אקדושת מעשר שני'. אך אם כן צריך באור מדוע תלו בגמרא שם נידון זה ברבי מאיר ורבי יהודה, דלא פליגי אמוראי אלא לר' מאיר, אבל לר"י דממון הדיוט הוא לכו"ע קנה, ואמאי, הלא סוף סוף אין קדושה חלה על קדושה. ועוד קשה, הלא הרמב"ם פסק שהמקדיש מעשר לבדק הבית - חל ההקדש, וא"כ מה בין זה למתפס מעות שלמים.

[חלות קדושה על קדושה, בקדשי בדק הבית ובקדשי מזבח; בעלות האדם על קדשי מזבח]

ח אך הענין מתבאר עפ"י מה שייסד הגרי"ז בספרו (הל' תמורה ד,יא) בבאור דין 'הקדש עליו' שדרש רבי ישמעאל (בערכין כט) כתוב אחד אומר 'תקדיש' וכתוב אחד אומר 'לא יקדיש' - הא כיצד, מקדישו אתה הקדש עליו ואי אתה מקדישו הקדש מזבח. שלפרש"י הכוונה היא שאין אדם יכול להקדיש דבר שהוא כבר קדוש לקרבן, לא להקדישו לקרבן אחר ולא לבדק הבית, שאין קדושה חלה על קדושה, אלא שמ"מ יכול להקדיש לבדק הבית טובת הנאתו שיש לו בקדשי מזבח להיות הוא המביאו, והפודה נותן דמים כדי להיות הוא המביא של הקרבן [והיינו 'הקדש עליו' - להעלותו בדמים, ליתן טובת הנאתו להקדש], ואולם מדברי הרמב"ם בכמה מקומות מבואר שנקט שקדושת בדק הבית חלה ממש על קדשי מזבח, שאין הקדושות סותרות זו את זו, ואין זה שינוי מקדושה לקדושה האמור מקדושת מזבח לקדושת מזבח אחרת.

ואעפ"י שלהרמב"ם אין קדושת בדק הבית וקדושת מזבח סותרות זו את זו כאמור, הקדש בדק הבית אי אפשר להקדישו למזבח, וזה מטעם אחר - משום שאינו שלו אלא של רשות גבוה. לא כן קדשי מזבח שאינם תחת רשות מזבח, וכפי שכתב הגר"ח (בב"ק פרק מרובה, ובברכת שמואל שם לד) שאין למזבח רשות ממונית אלא חלות קדושה היא שנתפסת בבהמת הבעלים, וכמו שאמרו (שם עו) 'מעיקרא תורא דראובן והשתא תורא דראובן', וחלות הקדושה היא המפקעת את בעלות האדם. והרי זה כגדר 'ממון גבוה' של מעשר שני כהסבר הגר"ח והגרש"ק. ואכן כן כתב הגר"ח שם שזוהו כעין דין 'ממון גבוה' של מעשר שני. וזהו כשיטתו הנ"ל דהקדושה היא המפקעת הבעלות מההדיוט, אבל לא שהממון שייך לרשות גבוה. ועל כן יכול אדם להקדיש קרבן לבדק הבית [לדעת הרמב"ם], כיון ששם בעליו ורשותו על הקרבן ואין הקרבן נמצא ברשות אחרת, ומ"מ אין יכול לשנות עולה לשלמים משום שהקדושות סותרות זו לזו, ולא משום חסרון בעלות. ולפי דרכנו למדנו כמו כן לענין מעשר שני, שיכול להקדישו לקדושת בדק הבית וכמו שפסק הרמב"ם שם.

יב וכפי שנתבאר באורך בשיעור מז,ג.

[בבאור יסוד המחלוקת אם מע"ש ממון גבוה או ממון בעלים, לדעת הרמב"ם; ישוב הקושיות]

ט ניהדר לדידן. הרי לפי מה שייסדו הגר"ח והגרשש"ק, וקיימנוהו בדעת הרמב"ם, שמעשר ממון גבוה עניינו לומר שהקדושה מגבילה את הבעלות לחול בו דין ממון גבוה, אבל לא שהוא ברשות של גבוה, בהכרח שיסוד המחלוקת בין רבי מאיר ורבי יהודה הוא בגדר הקדושה, האם קדושת מעשר היא קדושה כזו השוללת בעלות, אם לאו; לרבי מאיר היא כקדושת קרבן השוללת בעלות מהאדם, ולרבי יהודה 'קדש' דכתיב במעשר-שני¹ עניינו שקדוש למצוותו, וכדוגמת קדושת שביעית וקדושת תרומה שקדושים למצוה ויעוד מסויים, אבל אין קדושה זו מפקיעה בעלות מהאדם.

והשתא לענין התפסת קדושה אחרת, לדעת הרמב"ם שפיר מצי להקדיש מעשר שני לבדק הבית, שהרי הוא בעלים על המעשר לענין השימושים המותרים², וגם אין בזה משום שינוי מקדושה לקדושה שהרי לדעת הרמב"ם קדושת בדק הבית אינה סותרת לקדושת מזבח ויכולה לחול עליה, וא"כ מאותו טעם היא חלה על קדושת מעשר שני. וסובר רבי יוחנן שהוא הדין אם מתפס מעות-מעשר לשלמים, כיון שהמעשר ניתן ליקח בו שלמים בירושלם, א"כ יכול לעשות כן אף בגבולין, ואילו ר' אסו ור' אלעזר סוברים - וכן פסק הרמב"ם - נהי דמצד הבעלות יכול היה לעשות כן, אבל אי אפשר להחל קדושת שלמים על קדושת מעשר שהן קדושות הסותרות זו לזו [שלא כקדושת בדק הבית]. אך כל זה למאן דאמר מעשר ממון גבוה, אבל למ"ד ממון הדיוט הוא, קדושת המעשר אינה כקדושת קרבן אלא שקדוש למצוותו, הלכך אין בזה משום שינוי מקדושה לקדושה אם מתפס מעות מעשר לשלמים. לא כן למאן דאמר ממון גבוה הרי קדושת המעשר היא קדושת קרבן וא"א להחל עליו קדושה אחרת [וממילא מסתבר שגם אינו בעלים על כך, כי הבעלות נפקעת ממה שמוגבל מצד דיני המעשר כנ"ל].

הרי נתבאר מאי שנא הקדשת מעשר לבדק הבית שחלה אף למ"ד ממון גבוה, מהקדשתו לדמי שלמים שלא חלה לר"א, וגם מובן מדוע דין זה האחרון תלוי אם מעשר ממון גבוה או ממון הדיוט, הגם שהטעם הוא משום שאין קדושת שלמים חלה על קדושת מעשר. וכל זה מבואר בדבריו הקצרים של הגרי"ז שם, וציינן להירושלמי בשקלים (ב) דמההוא קרא דילפינן דאין קדושה חלה על קדושה, ילפינן נמי לענין התפסת מעשר לשלמים.

נמצא מבואר לפי כל זה (וכן מבואר בקיצור בחזון יחזקאל על התוספתא ריש תמורה), שלדעת הרמב"ם יסוד פלוגתת ר"מ ור"א אם מעשר ממון גבוה או ממון הדיוט, אינו בדין הבעלות והממון של המעשר [דלכו"ע הוא ממון של הבעלים בעצם],

יח צ"ב במש"כ הרמ"ה בסנהדרין י: שפדיון נטע רבעי בעי שלשה כפדיון הקדשות משום שכתוב בו 'קדש'. משא"כ במעשר שני. והלא גם במעש"ש כתיב קודש.

יט וצ"ל דהקדשה לגבוה אינה כמכירה וקדושת דאימטו מ'לה", דאין זה ולוול בקדושת המעשר בכך שמקדישו לגבוה. עו"ל דדוקא במתנה קי"ל לאסור משום שמחזיק לו טובה ודמי למכר, משא"כ בהקדשה דלא שייכא הך סברא.

אמנם יש מקום לקיים ההשוואה בין קדשי מזבח למעשר בקדשים קלים, דהנה פליגי חכמים ורבי יוסי הגלילי בכ"מ אם ממון גבוה הם או ממון בעלים, וכבר עמדו המפרשים על פסקי הרמב"ם הרבים בענין זה הנראים כסותרים אלו את אלו. ונציג כאן שניים מהם: לענין מכירה פסק הרמב"ם (מעילה ד,ח) שהמוכר שלמיו לא עשה כלום, כחכמים (ע' פסחים ז). ואילו לענין תשלומי נזיקין פסק (נזקי ממון ח,ב) שלמים שהזיקו גובה מברשם והיינו כריה"ג. ובקצות החשן (תו) נקט שפסק כריה"ג, ויצא לחדש שם שאפילו לריה"ג אין מכירתו מכירה לענין כפרה. ואולם הגרא"ז (אבן האזל נזקי ממון ח ובהשמטות) נקט כדבר ברור שהרמב"ם פוסק כחכמים ואעפ"כ פסק לחייב בתשלומי נזיקין משום דאזיל לשיטתו במעשר שני שאעפ"י שהוא ממון גבוה חייב הגנב בתשלומי קרן, כי לענין אכילה המעשר שייך לבעליו. והכי נמי קדשים קלים לדעת הרמב"ם זכות האכילה שייכת לבעלים והרי יש לו חלק בבהמה לענין זה, ודוקא כהנים משלחן גבוה קזכו (ע' ב"ק יב:) ואם הכהן קידש בחלקו אינה מקודשת (רמב"ם אישות ה,ה), אבל חלק הבעלים באכילה בקק"ל נחשב שלו לענין אכילה³.

ובקצות החשן שם הקשה מדברי הגמרא בחולין (לו): פרה של זבחי שלמים שהעבירה בנהר ועדיין משקה טופח עליה בשעת זביחה - הוכשרה. והרי לדעת הרמב"ם (טומאת אוכלין יב,ב) צריך נחותא דבעלים דוקא, ומשמע שפסק הרמב"ם כריה"ג שקדשים קלים ממון בעלים ולהכי מהני ההכשר - ופירש שם שלכך נקטו בגמרא 'פרה של זבחי שלמים', לומר דדוקא בקדשים קלים הדין כן. ולדרך הגרא"ז גם כן ניחא, כי יש לבעלים זכות אכילה וממילא הוי בעלים גם לענין ההכשר. וכן מוכח מדברי הרמב"ם שכתב (לולב ח,ב) שאין ליטול לכתחילה אתרוג של מעשר מפני שמכשירו לקבל טומאה בידי הרטובות. וקשה הלא פסק מעשר שני ממון גבוה הוא ואין כאן נחותא דבעלים (כן הקשה המנחת-חינוך קס) - אך לפי האמור ניחא, דלענין האכילה וההשתמשויות המותרות הרי הפירות שלו, וה"נ הוא הבעלים לענין הכשרתם. ואם תאמר, אם כן מדוע הרמב"ם השמיט פרה של שלמים וכתב (טו"א יז) 'פרת קדשים' סתם - לא קשיא, דאין לך פרה הבאה קרבן אלא שלמים [ומיירי שם הרמב"ם בענין טומאת ידים במקדש, וא"כ ודאי אינו מדבר בפרה אדומה ששחיתתה בחוץ]⁴.

טו ע"ש בתוס' ודלא כרש"י. וכן פסק הרי"א בקדושתין שהבעלים שקידשו בחלקם - מקודשת. וי"ל כן גם בדעת הרמב"ם דלהכי נקט 'כהן' דוקא. (אם כי הגרא"ז בהשמטות חזר בו מפרט זה).

יז ובחזו"א (מכשירין א,יב) כתב ד'בעלים' לאו דוקא מי שהממון שלו אלא כל שעליו מוטל לשמור הדבר, כגון אפוטרופוס של יתומים וגזבר של הקדש. וכ"כ באחיעזר ח"ב א,ג ועוד. > לע"ע: חזו"א ב"ק ג,טו; אר"ש גנבה ב,א <.

יח ונראה שגם לענין בן סורר ומורה אין הדבר תלוי בבעלות ממונית של אביו ואמו אלא למי שבידו להרשות, תדע דהא מוקמי בגמרא (סנהדרין עא) 'משל אם' - בסעודה המוכנת לאמו, והלא המזונות עדיין שייכים לאב מבחינת דין הממון, ואם נגנבו בעלה חייב לה מזונות אחרים, אלא ע"כ כל שבידה להרשות חשיב 'משל אם'. ולפי"ז ל"ק הקושיא הנ"ל בפנים הלא מעש"ש דממון גבוה אינו 'משל אב' - שסו"ס זכות האכילה שלו ויכול להרשות או שלא להרשות אחרים מלאכול.

קדושת עלוי], משא"כ למ"ד ממון הדיוט. (ט)

מדברי רש"י והרשב"א והראב"ד משמע שלא נקטו כן, אלא מפרשים ממון של רשות גבוה ממש, או עכ"פ הפקעה מוחלטת מהבעלים כתוצאה מדיני הקדושה. (ח)

(ב) נחלקו בגמרא האם אתרוג ביום טוב ראשון, צריך שיהא בו 'דין ממון' או 'התר אכילה'. ונפקא מינה לאתרוג של מעשר שני. ונראה [כדברי המג"א, עפ"י הגרא"ז - דלא כאבני מלואים] שלדברי הכל אין די בהתר אכילה לבד, בלא בעלות על זכות אכילה.

נמצא אפוא לדברי הכל צריך שיהא ממון שלו, רק השאלה היא האם צריך שיהא ממונו לכל דבר, או די בבעלות על זכות אכילה.

ונפקותא בשאלה זו גם לענין מצוות חלה, מצה, ובכור בהמה - בשל מעשר שני (ב ו)

(ד) הקדש בדק הבית, אי אפשר להקדישו למזבח שהרי אינו שלו. ואולם קדשי מזבח של אדם יכול להקדישו לבדק הבית 'הקדש עילוי', מאחר ולא יצאו מרשותו לרשות אחרת [כדברי הגר"ח]. ומ"מ אי אפשר לשנותם מקדושה לקדושה אחרת כגון מעולה לשלמים, שקדושות אלו סותרות זו את זו.

ברעת רש"י והראב"ד, אמר הגרי"ז שאף לבדק הבית אי אפשר להקדישם ממש מפני סתירת הקדושות, וענין 'הקדש עילוי' הוא רק הקדשת טובת הנאה להיות המביא. [ויש להעיר מרש"י בחומש שנראה שנקט שאין חסרון מחמת שינוי הקדושה אלא מפני חסרון בעלות שאינו שלו]. (ח)

(ה) נראה [כדברי הגרא"ז] שאעפ"י שבעלות האדם הופקעה מקדשי מזבח כתוצאה מחלות הקדושה, לשיטת הרמב"ם בקדשים קלים לא פקעה בעלותו כלפי זכותו בבשר. ולכן שלמים שהזיקו גובה מבשרם אעפ"י שהמוכר שלמיו לא עשה כלום. וכן מועילה נחותא דבעלים על בשר שלמים להכשירו לקבלת טומאה. (ח)

אלא נחלקו בגדר הקדושה החלה על המעשר, האם היא כקדושת קרבן וממילא היא מפקעת בעלות מהאדם בהתאם להגבלות דיני הקדושה [כמו קדושת מזבח המפקיעה את בעלות האדם ע"י התפסתה], או קדושת המעשר קדושת מצוה היא, שמיוחד הוא לאכילה בירושלם וכו', ועל כן קדושה זו אינה מפקעת בעלות, וגם אינה מונעת מלהחל קדושת קרבן על המעשר.

עיקרי דברים

(א) שיטת הרמב"ם [כפי שייסדו הגר"ח והגרש"ש"ק] שמעשר שני ממון גבוה, עניינו שלילת בעלותו של האדם משימושים ופעולות שנאסר עליו מחמת קדושת המעשר. ואולם לענין השימושים המותרים המעשר שלו.

הנפקותות: יכול אדם להקדיש מעשרו לבדק הבית אף למ"ד ממון גבוה, ולחד מאן דאמר בירושלמי ליתנו במתנה. ולדעת אמוראים אחת במנחות, מתפס אדם מעות מעשר לשלמים; הגונב מעשר - משלם קרן לבעליו; יש בו תורת ביטול ברוב, ואינו נידון כממון אחרים דלא בטיל; כל זמן שלא הורם המעשר, ממון בעלים גמור הוא אף למ"ד בעלמא מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיינ; קנין ומכירה במעשר עניינם חילול ולא קנין בעלמא, בניגוד להקדש שקנייה מהקדש כמות, כקנין דעלמא וצריך משיכה; מעשר שני של עיר הנדחת נאסר, שבכלל 'שללה' הוא; יש תורת ירושה במעשר שני. (ד-ז)

נראה לפי שיטה זו שיסוד המחלוקת אם מעשר שני ממון גבוה או ממון בעלים, הוא בגדר מהות קדושת המעשר; האם היא כקדושת קרבן השוללת בעלות, או קדושה ויחוד למצוותו שאינה שוללת בעלות.

בזה מובן מדוע למ"ד ממון גבוה, אי אפשר - לדעת אמוראים אחת, וכן פסק הרמב"ם - להתפס מעות מעשר לשלמים, מפני שהוא כמשנה קדושה לקדושה אחרת [הגם שלהקדיש לבדק הבית אפשר, כשם שמקדיש קדשי מזבח לבדק הבית

